

OVER DE SCHUDEVEE- & SCHUDEVIS- STRAATJES IN GENT

Paul Huys

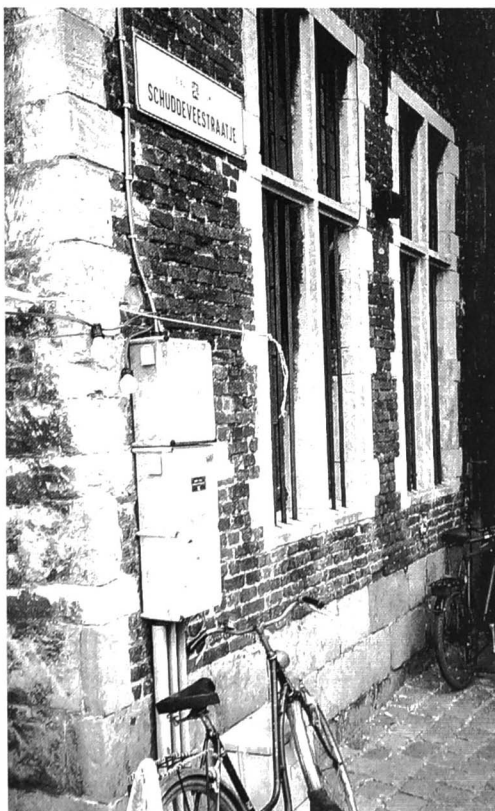
In Gent bestaat er een *Schuddeveestraat*; het is een van de twee smalle verbindingsstraatjes tussen de Korenmarkt en de Graslei, vlakbij de Hooiaard. Op een boogscheut daarvandaan, aan de voormalige Vismarkt (nu Groentenmarkt) rechtover het Groot Vleeshuis, ligt het nog smallere, kortere en op een blinde gevel doodlopende *Schuddevisstraatje* dat achterin toegang verleent tot het bekende "Dreupelkot". Al vaker hadden we ons afgevraagd wat de precieze betekenis van die beide (allicht verwante?) straatnamen zou kunnen zijn. Maar een bevredigende verklaring konden we nergens vinden ...

In Guido Deseyns recente, voortreffelijke "Gids voor Oud Gent" (1) lezen we daarover de volgende toelichting:

"Vorbij het Hof van Weenen, naar de Hooiaard toe, bevindt zich het thans overbouwde *Schuddeveestraatje*. Het is een van die smalle straatjes die men op verschillende plaatsen in de stad aantreft en die met *Schuddevee-* of *Schuddevisstraatje* aangeduid worden. De eenvoudigste verklaring werd al in de vorige eeuw gelanceerd: *schudde* zou zoveel betekenen als "schutten, beschutten". Het benutten of stallen van vee in deze smalle straatjes lijkt al moeilijk realiseerbaar, maar waarom zou men dat moeten doen met vis? Een andere verklaring klinkt minder aangenaam in de oren: een *schudde* is eveneens een "schelm, leegloper, galgenaas", en *vee* of *vede* wil zoveel zeg-

gen als "vijandschap, daden van vijandschap". Een *schuddevee-* of *schuddevisstraatje* was dus eerder een louchestraatje waar de eerbare burger het best zo vlug mogelijk voorbijging, wilde hij niet "uitgeschud" worden. Straatjes met die naam trof men aan bij de Groentenmarkt, de Kouter en hier tussen de Korenmarkt en de Graslei". Vinden we bij Guido Deseyn de juiste verklaring? Aan ons filologenhart bleef twijfel knagen ... Dan maar zelf op zoek gegaan, terug in de tijd.

Het Schuddeveestraatje aan de Graslei te Gent.
(Foto P. Huys)

De officiële, tweetalige straatnamenlijst uit de Napoleontijd, (1812) ⁽²⁾, vermeldt op blz. 9 de "Rue de l'Abri-bétail" of de "Schuddevee-straet", waar het vee dus beschutting vindt. Een "Schuddevischstraat" komt in deze lijst van 1812 niet voor.

Die zelfde verklaring (schudden = beschutten) vinden we driekwarteeuw later nog bij Frans De Potter ⁽³⁾. Voor het straatje rechtover het Groot Vleeshuis geeft hij een archieftekst uit 1625-26, betreffende een "huis up de Vischmarct", te watere, achter uitcomende in *Schuddeveestraetken*, en ook een latere tekst uit 1770; maar voor datzelfde straatje daar vermeldt hij, uit een notariële acte van 1684, ook de naam *Schuddevischstraatje*. Anderzijds vermeldt hij, voor het andere straatje aan de Graslei, oudere namen als Borrestraat (in 1550) en Vuilstraatje (in 1558-59 en opnieuw in 1859) en in een acte uit 1792 de naam *Schuddeveestraatje*. Wél drukt De Potter (terecht) zijn twijfel uit of deze naamgeving - het "beschutten" van vee in een gemeen(schappelijk) straatje - ook van toepassing zou kunnen zijn op het beschutten van vis ...

Maar met De Potter zijn we nog niet klaar! In een ander deel van zijn Gentse stadsbeschrijving ⁽⁴⁾ vermeldt hij immers nog een derde voorbeeld van een *schuddeveestraetkin*, in dat geval als alternatieve naam voor het Kouterstraatje of de Koutersteeg, de verbinding tussen Kouterdreef en Koestraat, met

archivalische attestaties o.m. uit 1555-56 en 1583-86 en uit Wezenboek van 1639-40. Betekenisvol is dat de scribent van het wezenboek zich letterlijk excu-seert ("met reverentie gesproken") vooraleer hij het waagt de straatnaam "Schuddeveestraetjen" te citeren - alsof hij hiermee een soort "vies woord" in de mond nam ... Het zal dadelijk nog wel blijken waarom.

Na Frans De Potter (omstreeks 1885) is er ook vijfendertig jaar later nog geen betere naamverklaring beschikbaar. In het werk van de Gentse stadsarchivaris Alfons Van Werveke ⁽⁵⁾ beperkt deze zich tot de opname, in de tweetalige straatnamenlijst, van het "Schuddeveestraatje - Ruelle de l'Abri-Bétail", zonder verdere toelichting. Van een Schuddevischstraat(je) vinden we bij hem geen vermelding: het bestond toen (nog) niet als officiële straatnaam. Impliciet moeten we uit de Franse straatnaam (Abri-Bétail) wel aannemen dat ook Van Werveke genoeg bleek te nemen met de verklaring "beschutten van het vee". En ook het "Gents Wordenboek" van Lievevrouw-Coopman sluit zich daar later zonder meer bij aan, terwijl Victor Fris zich van elke naamverklaring onthoudt ⁽⁶⁾.

Intussen moeten we toch maar blijven constateren dat deze verklaring eigenlijk geen bevredigende oplossing biedt, zeker niet in de vis-variante van de bewuste straatnaam. Een en ander lijkt er wel op te wijzen dat we hier met een

Het poortje van het Gentse Schuddevisstraatje, met toegang tot het "Café Den gepoeierden Ezel", beter gekend als 't Dreupelkot. (Foto P. Huys)

geval van volksetymologische duiding te doen hebben (met een tweede element *vis-* als een verbastering van *vee-*), maar volstaat dat als verklaring?

En het alternatief dan, de recente verklaring door Guido Deseyn? Hij verklaart *schuulde* = schelm, galgenaas en *vede* = vete, vijandschap. Deze verklaring klinkt misschien iets meer plausi-

bel, maar moet vanuit etymologisch oogpunt eveneens als onwaarschijnlijk afgewezen worden. Zijn eindconclusie echter klopt wel degelijk: het gaat inderdaad om een *eerder louche straatje waar de eerbare burger niets te zoeken had* ... En - "met permissie gezegd" - de naam van zo'n straatje mocht inderdaad alleen maar "met reverentie uitgespro-

ken" worden.

Maar waarom dat zo was, hebben we - eerlijk gezegd - niet zelf gevonden! We lazzen het in twee recente bijdragen in het West-Vlaamse tijdschrift "Bieckorf", resp. in een artikel door Jan Van Acker over het Veurnse *Schuddeveestraatje* (7) en in een aanvullende bijdrage door Wilfried Beele over de Kortrijkse *Schuddevisstraat* (8).

Jan Van Acker vond inderdaad, in een paar Veurnse renteregisters van kort na 1450 (9), de oudere straatnaamvormen *Scuddeveed straetkin* en *Scuddeveetstraat*. De vertrekbasis is dus duidelijk *veed/veet* in plaats van *vee*.

En *veed* of *vede* (dat etymologisch dezelfde stam heeft als Lat. *penis* en Gr. *peos*) is een nu verdwenen woord, waarmee meer dan vijfhonderd jaar geleden het mannelijk lid werd aangeduid (10). Kiliaen geeft in zijn vertaalwoordenboek: *vede* = *mentula*, *penis*.

De betekenis van de straatnaam "schudde-veed" is dus - met reverentie gesproken - heel duidelijk én ondubbelzinnig: *schudden* is inderdaad niets ander dan *schudden*, op en neer bewegen, en *ve(d)e* is ook niets anders dan ... Hoeft het ons dan te verwonderen dat voor dergelijke straatjes ook andere synonieme vormen aangetroffen worden, zoals het *Streckeveitstraetkin* (11) in het middeleeuwse Ieper (1390, 1430, 1452) of zelfs het *Reckeveitstraetkin* (1504). *Schudden*, *strekken* en *rekken* zijn drie werkwoorden met analoge betekenis,

die hier wel niet nader toegelicht moet worden. Bij Jan Van Acker lezen we trouwens dat het Veurnse *Schuddeveetstraatje* in 1456-57 het *Bordeelstraatje* (12) genoemd werd. Het Gentse *Schuddeveestraatje* heette in 1558-59 ook het *Vuilstraatje* (13). Ook die beide namen wijzen ondubbelzinnig in dezelfde richting: prostitutie.

Het is dan ook zonder meer duidelijk waarom dergelijke - meestal kleine, smalle, soms doodlopende - straatjes, die uiteraard zeer geschikt waren voor prostitutie, een dergelijke (soort)naam kregen. Men vond ze dan ook in onze middeleeuwse steden vaak in de (onmiddellijke) buurt van de "stoven" (= openbare badstoven, soms met nevenfunctie!) en even vaak in een havenbuurt.

Ook de Gentse *Schuddeveestraat* aan de Graslei en op honderd meter daarvan - dan de *Schuddevisstraat* bij het Groot Vleeshuis lagen vlakbij de middeleeuwse haven in het hart van Gent, nl. de Leie, met aan de beide oevers de Graslei en de Korenlei. Dat de bewuste straatjes, ooit in volle "havenkwartier" gelegen, daar precies net dezelfde (prostitutie)functie hadden als in Veurne en in Kortrijk, kan dus nauwelijks betwijfeld worden. De verklaring van de beide Gentse straatnamen ligt dan ook voor de hand.

Op een (veel later) ogenblik dat het woord "ve(d)e" in onbruik was geraakt en de modale stadsbewoner de woord-

betekenis niet meer kende, kon in een straatnaam als schuddeveet-straat deze -t- gemakkelijk worden opgeslorpt. In de aldus ontstane schuddeveestraat, waarin niemand nog het element "vede" = roede herkende, kon de uitspraak van vees even gemakkelijk tot vis verbasteren. En als de oorspronkelijke betekenis van het element "schudden" (op en neer bewegen, strekken) in die (nieuwe) context geen zin meer had, maakte de volksetymologie er dan maar

Het Schuddevisstraatje aan de Groentenmarkt in Gent. (Foto P. Huys)

”(be)schutten” van, zodat de straatnaam weer verstaanbaar werd. Waarna de Franse bezetter het van zijn oorsprong vervreemde straatje dan maar tot ”Abri-Bétail” vertaalde.

En zo kon de verwarring rond deze straatnaam tweehonderd jaar lang blijven duren. Tot ze - door de hulp van twee West-Vlaamse deskundigen - eindelijk weer ontward kon worden. Waarvoor dan onze Gentse dank!

Véél moet daar niet aan toegevoegd worden. Tenzij nog dit!

In **Mechelen** bestaat - tot op de huidige dag - de straatnaam *Schuttevee*. En ook in **Brussel** bestaat nog steeds als straatnaam een *Schuddeveldgang*. We moeten er wel voor niemand nog een tekeningetje bij maken, wat die beide toponiemen ook daar betekenen. O ja: de officiële Franse vertaling van de Brusselse Schuddeveldgang is niet ”Impasse de l’Abri-Bétail”, maar ... ”Impasse Schuddeveld”. Zijn de Brusselaars dan toch verstandiger dan de (francofone) Gentenaars?

En misschien zou het ook de moeite lonen in **Antwerpse** en **Brugse** archieven na te speuren of ook deze (middeleeuwse haven)steden niet ook ooit hun Schuddevee/vis-straatjes gekend hebben. Het kan bijna niet anders ...

Noten

- 1 Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1991 - 2e herw. uitg. - blz. 297-298.
- 2 ”Nouvelles denominations en Français et Flamand des sections, faubourgs, enclos,

- places, marchés, remparts, quais, rues, passages, ponts et portes de la Ville de Gand" (Gand, C.J. Fernand, janvier 1813). Deze officiële namenlijst werd op 12.12.1812 goedgekeurd door de Gentse *maire* Vanderhaeghen.
- 3 Frans DE POTTER, *Gent van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. II (Gent, C. Annoot-Braeckman, 1884), blz. 351-352 (straatje aan de Vis- of Groentenmarkt, met situatieschets op blz. 355) en blz. 474 (straatje aan de Graslei, met situatieschets op blz. 473). - Zie ook: Frans DE POTTER, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, dl. I (1873), blz. 59 ("Schuddevisstraetken, vermoedelijk eene verbastering van *Schuddeveestraetje*, eene plaats waar 't vee geschut of bewaard werd").
 - 4 F. DE POTTER, *Gent ...*, dl. IV (1886), blz. 418, noot 1: "tCauterstraetkin, gheseyt het Schuddeveestraetkin" (Act. en Contr., Keure, 1555-56, f°7, en 1583-86, f°27); noot 3: "Een huys, gestaen op den Cautere, houdend den hoek ghenaeamt (met reverentie ghesproken) Schuddeveestraetjen" (Wezenboek, 1639-40, f°120v°); wel is deze laatste bronvermelding vermoedelijk ergens fout, want in SAG, reeks 330, reg. 147 (= Staten van goed 1639-40) is de geciteerde passus niet te vinden.
 - 5 Alfons VAN WERVEKE, *De namen van de straten der Stad Gent* (Gent, Ad. Hoste, 1919), blz. 59 (s.v. Schuddeveestraetje). - Zie ook SAG, *Nota's Van Werveke - Straten*, nr. 281: Schuddeveestraat; daarin vinden we ook een gelijknamig straatje vermeld tussen de Tinnenpotstraat en de Pluimstraat (met een verwijzing naar De Vreese 1799-1800)!
 - 6 Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN, *Gents Woordenboek*, dl. I (1951), blz. 1256-1257. Hij schrijft: "het Kouterstraatje was ook een schuddeveestraatje (1583)". Over de Schuddevisstraat geeft hij als verklaring: "straatje waar de vis geschut werd". - Dr. Victor FRIS, *De oude straatnamen van Gent* (Gent, Volksdrukk., 1925) vermeldt de beide Schuddeveestraeten (met een attestatie a° 1550 voor het Koutersteegje) en ook het Schuddevisstraatje (zo geheten "sinds het einde der 17e eeuw") aan de Groenselmarkt, maar onthoudt zich van enige naamverklaring.
 - 7 Jan VAN ACKER, "Prostitutie in Veurne 1450-1550. Het Schuddeveetstraatje", in: *Biekorf*, XCVIII (1998), nr. 4, blz. 297-308.
 - 8 Wilfried BEELE, "De Kortrijkse straatnaam Schuddevisstraat", in: *Biekorf*, XCIX (1999), nr. 2, blz. 132-136. - W. Beele wijst er op (blz. 135, noot 14) dat het woord *vede* ook schuilt in de familienaam Merlevede (zie *Naamkunde*, XXVIII (1996), nr. 1-2, blz. 41-50).
 - 9 Veurne, Decanaal Archief, nrs. 163, f°1v°, en 13, f°5r°.
 - 10 VERWIJS & VERDAM, *Middelnerlands Woordenboek*, dl. VIII, kol. 1329. Als bewijspplaatsen o.m. een paar citaten uit medische teksten van de Ieperse chirurg Jan Yperman (° voor 1275): "Van bloet te stelpene in de roede der vede" en "Van apostemen die wassen in de ro(e)de vanden cancker in de vede", evenals een passus uit een middeleeuwse boerde: "En es ooc lazer (= melaatse) noch croopel (krupele) geen, mer (= maar) heeft hi tusschen sine been een ding dat men heet den vede, hine crijchter (= of hij krijgt er) 1 wijf wel mede". Het oude woord *vede* is ook bewaard gebleven in het W-VI. *stiersvee* of *stiersvede*. d.i. bullepees (= roede van een bul of stier): zie DE BO's *Idioticon*, blz. 955.
 - 11 Wilfried BEELE, "De naam 'Streckeveitstraetkin'", in: *Gidsenkroniek Westland*, XXXV (1997), blz. 91-94.
 - 12 Jan VAN ACKER, a.w., blz. 299.
 - 13 Frans DE POTTER, *Gent ...*, dl. II, blz. 474, noot 5 ("vanden vulen straetkene").